

# Model of Revolutionary Training in Teacher Education Governance at Farhangian University with Emphasis on the Knowledge Framework of the Leaders of the Revolution

Asadollah Asadi Garmaroudi

Department of Islamic Education, Shahid Chamran Campus, Farhangian University,  
Tehran, Iran. a142aj@yahoo.com

## Abstract

The aim of this study is to model revolutionary training in the governance of teacher education at Farhangian University with an emphasis on the knowledge framework of the Leaders of the Revolution. The research method is qualitative and exploratory factor analysis. The research community includes the second step statement and the statements of Imam Khomeini and the Supreme Leader. Data were collected using documentary study methods. The findings indicate that in this model, Farhangian University, during a three-year period (nine semesters), dedicates the initial semesters to educational and revolutionary courses and assigns responsibilities to student-teachers for participating in educational and knowledge-based associations and group activities throughout their academic years based on the knowledge framework of the Leaders of the Revolution. This approach ingrains the superior pleasures of the prophetic role of the teacher during the undergraduate period and fosters a diligent and faithful effort in their knowledge and skill development during their student-teacher years. Additionally, it impacts the annual saving of 25,000 teacher commitments and the earlier presence of students in the education system by one year.

**Keywords:** Governance, Revolutionary training, Teacher education, Farhangian University, Imam Khomeini, Ayatollah Khamenei, Student-teacher.

**Received:** 2024/03/27 ; **Revised:** 2024/04/29 ; **Accepted:** 2024/05/22 ; **Published online:** 2024/06/22

**Cite this article:** Asadi Garmaroudi, A. (2024). Model of Revolutionary Training in Teacher Education Governance at Farhangian University with Emphasis on the Knowledge Framework of the Leaders of the Revolution. *Research Quarterly of Islamic Education and Training*, 5(2), p.101-117. <https://doi.org/10.22034/RIET.2024.16244.1247>

**Publisher:** Farhangian University    © the authors    <http://tarbiatmaaref.cfu.ac.ir/>    **Article type:** Research Article





## مدل (ارائه الگوی) تربیت انقلابی در حکمرانی تربیت معلم دانشگاه فرهنگیان با تاکید بر منظومه معرفتی امامین انقلاب

اسدالله اسدی گرمارودی

گروه معارف اسلامی، پردیس شهید چمران، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. a142aj@yahoo.com

### چکیده

هدف پژوهش حاضر مدل (ارائه الگوی) تربیت انقلابی در حکمرانی تربیت معلم دانشگاه فرهنگیان با تاکید بر منظومه معرفتی امامین انقلاب بود. روش پژوهش کیفی بوده و از حیث هدف، تحلیل عاملی اکتشافی است. جامعه و دامنه تحقیق شامل بیانیه گام دوم و بیانات امام خمینی و مقام معظم رهبری است. داده‌ها با روش مطالعه اسنادی فیش‌برداری شده‌اند. یافته‌ها حاکی از آن است که در این الگو، دانشگاه فرهنگیان طی دوره سه ساله (۹۱ ترم)، با اختصاص ترم‌های آغازین به دروس تربیتی و انقلابی، و مسئولیت دادن به دانشجو-معلمان در نقش‌آفرینی و مشارکت در تشکلهای تربیتی و معرفتی و فعالیت‌های گروهی در سنوات تحصیلی بر مبنای منظومه معرفتی امامین انقلاب، باعث ملکه شدن لذت‌های برتر نقش‌انبئانی معلم در دوره کارشناسی شده و زمینه جدّ و جهدی باورمند و مومنانه را در عرصه‌های دانش‌افزایی و مهارت‌آموزی آنها در دوران دانشجو-معلمی فراهم می‌کند. علاوه بر آن در صرفه‌جویی اقتصادی سالانه ۲۵ هزار تعهد دبیری، و حضور یک سال زودتر دانشجویان در آموزش و پرورش تاثیرگذار است.

**کلیدواژه‌ها:** حکمرانی، تربیت انقلابی، تربیت معلم، دانشگاه فرهنگیان، امام خمینی، آیت‌الله خامنه‌ای، دانشجو-معلم.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۰۸؛ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۲/۱۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۰۲؛ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۳/۰۴/۰۲  
استناد به این مقاله: اسدی گرمارودی، اسدالله (۱۴۰۳). مدل (ارائه الگوی) تربیت انقلابی در حکمرانی تربیت معلم دانشگاه فرهنگیان با تاکید بر منظومه معرفتی امامین انقلاب. پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، ۵(۲)، ص ۱۰۱-۱۱۷.  
<https://doi.org/10.22034/RIET.2024.16244.1247>



## ۱. مقدمه

مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب، شعارهای جهانی این انقلاب دینی را مطابق با سرشت و فطرت بشر همچون «آزادی، اخلاق، معنویت، عدالت، استقلال، عزت، عقلانیت و برادری اعلام کرده و ترکیب «جمهوریت و اسلامیت» و ابزارهای تشکیل و پیشرفت آن را محصول هدایت الهی و قلب نورانی و اندیشه بزرگ امام خمینی تلقی نموده و آن را نخستین درخشش گام اول انقلاب اسلامی ایران عزیز اعلام می‌دارد (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲). ایشان همچنین فرموده‌اند: انقلاب «با گذشت چهل جشن سالانه و چهل دهه فجر، با حفظ و پایبندی به شعارهای خود، همچنان به پیش می‌رود»، و پدیده دوگانه جدید «اسلام و استکبار» را پدیده برجسته جهان معاصر منبعت از انقلاب شکوهمند اسلامی دانسته و مدیریت جهادی و اعتقاد به اصل «ما می‌توانیم» را عامل عزت و پیشرفت ایران می‌داند، که هم‌اینک انقلاب پس از یک چله پرافتخار، در گام دوم، وارد مرحله «خودسازی و جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی» شده است، که باید با «همت و هوشیاری، و سرعت عمل و ابتکار عمل «جوانان با عبرت گرفتن از گذشته و تجربه‌ها بهره گرفته و با بکار بستن نگاه انقلابی و روحیه انقلابی و عمل جهادی، ایران عزیز را الگوی کامل نظام پیشرفته اسلامی بسازند. ایشان مهم‌ترین ظرفیت امیدبخشی کشور را نیروی انسانی مستعد و کارآمد با زیربنای عمیق و اصیل ایمانی و دینی دانسته، و توصیه‌هایی همچون علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی و روابط خارجی و مرزبندی با دشمن، و سبک زندگی را مطرح نموده و اجتناب از ترس و ناامیدی در خود و دیگران را نخستین و ریشه‌ای‌ترین جهاد اعلام می‌کنند (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

یکی از مهم‌ترین عوامل تاثیر گذار در حراست از انقلاب اسلامی، محور قرار دادن این سخن امام خمینی است که می‌فرماید: «پشتیبان ولایت فقیه باشید، تا به مملکت آسیبی نرسد» (امام خمینی، ۱۳۸۵، ج ۱۰، ص ۵۸)، تا بر اثر ریزش‌ها و منحرف شدن برخی از روشنفکران و متجددان غرب و شرق‌گرا، انقلاب دچار صدمه نشود». امروزه یکی از مهم‌ترین و کارسازترین حربه‌های استکبار جهانی، وارونه جلوه دادن پوستین اسلام است و در این راه با ترفندهای همه‌جانبه و بکارگیری عده و عده می‌کوشند تا اسلام انگلیسی‌مبته بر اسلام منهای سیاست، و اسلام منزوی و اسلام سکولار را در بلاد و ملل مسلمین جایگزین هدایت‌های اصیل و حیانی کنند. واژه سکولاریسمیون در زبان‌های اروپایی، اولین بار در معاهده «۱۶۴۸ م» به کار رفته و مقصود از آن توضیح و توصیف انتقال سرزمین‌هایی به زیر سلطه اقتدار سیاسی غیرروحانی بود، که پیش‌تر تحت نظارت کلیسا قرار داشت. در آن ایام واژه یا تعبیر سکولاریسم، در بین مردم متداول بود، و تمیز میان «Sacred» (مقدس و دینی) و «Secular» (دنیوی یا عرفی) تلقی

می‌شد (ویلسون، ۱۳۷۴، ص ۱۲۴). به مرور زمان در معانی و مقاصد جدیدتری از جمله: ۱) تفکیک و ترخیص کشیشان، ۲) تفکیک دین و سیاست، به کار رفت، و اینک در جهان غرب، جدا انگاری دین از قلمرو و سیاست، حکومت و اجتماع، به کار می‌رود. بدین معنا که دین باید در مسائل مربوط به انسان و دنیا از قبیل اقتصاد، آموزش و حقوق دست شسته و خود را مشغول به تدبیر در امور جزئی و فردی از قبیل مراسم دعا، ازدواج، طلاق، و کفن و دفن کند. در دوران پیش از انقلاب، افرادی چون دکتر علی شریعتی و مهندس بازرگان، جلال آل احمد، اقبال لاهوری و... وجود داشتند که مخالف علنی جدایی دین از عرصه اجتماعات، و بویژه سیاست و حکومت بودند. دکتر شریعتی می‌نویسد: «چگونه استعمار به دهان ما انداخت که مذهب از زندگی جداست، و روشنفکران ما هم طوطی وار بازگو کردند، به خیال اینکه دارند ادای روشنفکران اروپایی را در برابر کلیسا درمی‌آورند. غافل از اینکه قیاس مع الفارق است» (شریعتی، ۱۳۶۴، ج ۵، ص ۷۵). همچنین ایشان در جای دیگر می‌گوید: «مبارزه روشنفکران علیه مذهب در جامعه‌های اسلامی، بزرگ‌ترین خدمت را به عمال جنایت و ارتجاع و دشمنان فریبنده مردم کرده است. روشنفکران جامعه ما باید دو اصل را بدانند، اولاً، جامعه ما اسلامی است، و ثانیاً، اسلام یک حماسه اجتماعی و متحرک است» (شریعتی، ۱۳۶۴، ج ۵، ص ۷۵). همچنین مهندس مهدی بازرگان قبل از پیروزی انقلاب اسلامی به شدت از نظریه همبستگی دین و حکومت دفاع می‌کرد و آن را مدلول آیات، روایات و عقل می‌دانست. ایشان در تفسیر آیه «ان الحکم الا لله» می‌نویسد: «این همان عدم تفکیک دین از سیاست است، بلکه آمریت دین بر سیاست» (بازرگان، ۱۳۵۰، ص ۶۳). متأسفانه برخی از این انقلابیون قبل از انقلاب پس از سپری کردن عصر گذار از طاغوت به انقلاب اسلامی، به این نتیجه می‌رسند که دین در پاسخگویی به مسائل اجتماعی روز خیلی موفق عمل نکرده، و اصولاً در پاسخ به پاره‌ای از مسائل اجتماعی خیلی موفق نبوده است. افرادی همچون مجتهد شبستری اعلام می‌کنند که: «(زبان دین، زبان نیایش و یا زبان اخلاق و احکام است، نه زبان ایدئولوژی و فلسفه عقلانی؛ وقتی دین به صورت ایدئولوژی حکومت درآید، هر دو زبانش را از دست می‌دهد، و یک زبان ایدئولوژی پیدا می‌کند، و زمانی که به این صورت درآمد، از هویت خودش خالی می‌شود. هم دین و هم دنیا ضرر می‌کنند و مشکلات بی‌شماری به وجود می‌آید» (مجتهد شبستری، ۱۳۸۰، ص ۲۳۸). مهندس بازرگان نیز معتقد است که: «اگر دین در خدمت دنیا قرار بگیرد، سر دین کلاه می‌رود، و آنگاه نه دین سالم می‌ماند، و نه دنیا آباد می‌شود» (همان). در حالی که مهم‌ترین عامل و در واقع خاستگاه اصلی شکل‌گیری انقلاب اسلامی، نوع نگاه امام خمینی به اسلام و پیوستگی آن با سیاست در تألیفات ایشان همچون: «کشف اسرار»، و «ولایت فقیه» مطرح شده بود. امام خمینی همچنین عدالت اجتماعی و برپایی حکومت قانون و اجرای

قوانین بر معیار عدل و داد را از هدف‌های دیگر نهضت می‌دانست؛ چنانکه تکریم انسان و دستیابی به حیات پاک، نفی فقر و فساد و تبعیض، و احساس خوشبختی و سعادت از اهداف انقلاب بود (شفیعی، ۱۳۸۵، ص ۱۵).

علی‌پور (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان «واکاوی مولفه‌های تربیت انقلابی زمینه‌ساز تمدن اسلامی: پژوهشی مبتنی بر تحلیل مضمون بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی»، با روش تحلیل مضمون، ۱۵۹ مضمون پایه، ۲۵ مضمون سازمان‌دهنده معنویت و اخلاق، مبانی و ارزش‌های انقلاب، مولفه‌های فرهنگی انقلاب، آگاهی‌بخشی سیاسی، دستاوردهای انقلاب، اعتماد به درون، بصیرت، آرمان‌خواهی، دانش، پژوهش و فن‌آوری، توجه به ظرفیت امیدبخش کشور، پیشرفت، اتحاد ملت، نظارت سازنده، مسئولیت‌پذیری و سبک زندگی اسلامی، و ۳ مضمون فراگیر محورهای اساسی انقلاب، عوامل و مقتضیات تربیت انقلابی و موانع تربیت انقلابی را استخراج کرد.

فقیهی (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان «تربیت جامعه انقلابی و نقش آن در تمدن‌سازی نوین»، با روش توصیفی نشان داد که در رهنمودهای امام خمینی و مقام معظم رهبری مبتنی بر آیات و روایات، بر ۱۳ راهکار تربیتی برای پرورش جامعه انقلابی تأکید شده است. همچنین ۱۷ نقش این راهکارهای تربیتی در بسترسازی تمدن نوین اسلامی تبیین شده است.

فاطمی (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان «چگونگی تربیت نسل انقلابی براساس بیانیه گام دوم انقلاب از منظر مقام معظم رهبری»، معتقد است که از منظر مقام معظم رهبری به‌مثابه یک متفکر و اندیشمند اسلامی، هدف نهایی انقلاب اسلامی رسیدن به تمدن اسلامی است که بر چهار رکن دین، عقلانیت، علم و اخلاق بنا شده است، و برای تحقق آن بایستی مراحل خودسازی و جامعه‌سازی پشت‌سر گذاشته شود.

موسوی و معتمد (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان «تربیت انقلابی؛ چیستی، چرایی و چگونگی»، تبیینی از چیستی، چرایی و چگونگی تربیت انقلابی ارائه کرده است.

شراره (۱۳۷۴)، در پژوهشی با عنوان «روش تربیت انقلابی در مکتب امام حسین (ع) و گرایش هماهنگ امام خمینی با این روش»، عناصر اساسی شیوه تربیت انقلابی را با نهضت حسینی تطبیق داده و آگاهی‌بخشی نسبت به هدف، ایمان و وفای به رهبری، فداکاری و شهادت‌طلبی، نظم و انضباط به عنوان عناصر اساسی معرفی شده‌اند.

نوآوری پژوهش حاضر در این است که کوشیده تا تربیت انقلابی را در حکمرانی تربیت معلم، با بهره‌گیری از منظومه معرفتی امام خمینی و مقام معظم رهبری مورد مذاقه قرار داده و ساختاری متناظر بر آن را جهت تحقق عملی ارائه نماید. بهره‌گیری از رهنمودهای امامین انقلاب در نظام تعلیم و تربیت برای

تحقق تربیت انقلابی نسل آینده‌ساز کشور بسیار حائز اهمیت بوده، و به عنوان راهبردی، نقش دانشگاه فرهنگیان در تربیت معلمان انقلابی، نقشی بی‌بدیل تلقی می‌شود. لذا، ضرورت دارد کنکاش شود که با کدامین طرح و مدلی می‌توان بر مبنای ارزش‌های انقلاب و تربیت‌محور برخاسته از سرمشق‌های امام خمینی و مقام معظم رهبری، می‌توان شاهد چنین محصولی از دانشگاه فرهنگیان بود.

## ۲. مبانی نظری

«انقلاب» در لغت به معانی برگشتن (دهخدا، ۱۳۷۷) بازگردیدن، برگردیدن، واژگون شدن و برگشتن از کاری و حالی (دهخدا، ۱۳۷۷) آمده است. از دیدگاه شهید مطهری، انقلاب عبارت است از: «طغیان و عصیان که مردم علیه نظام حاکم موجود برای ایجاد وضع و نظمی مطلوب انجام می‌دهند؛ یعنی انقلاب از مقوله‌های عصیان و طغیان، علیه وضع حاکم برای وضعی دیگر است. پس، ریشه‌های انقلاب دو چیز است: یکی نارضایتی و خشم از وضع موجود، و دیگری آرمان یک وضع مطلوب» (مطهری، ۱۳۷۸، ج ۱، ص ۲۹). شهید صدر انقلاب را جنبشی سرسختانه و بر مبنای اصول مکتبی معینی می‌داند که با درک واقعیت‌های موجود، به دنبال تغییر و دگرگونی بنیادین در تمامی ابعاد زندگی فردی، اجتماعی و سیاسی و معیارها، اصول و ارزش‌های حاکم است» (جمشیدی، ۱۳۷۷، ص ۱۲۰). هانتینگتون معتقد است: «انقلاب یک دگرگونی سریع، بنیادین و خشونت‌آمیز داخلی در ارزش‌ها و اسطوره‌های مسلط جامعه، نهادهای سیاسی و ساختارهای اجتماعی، رهبری، فعالیت‌های حکومتی و سیاست‌های آن است» (هانتینگتون، ۱۹۶۳، ص ۲۶۴). انقلاب اسلامی ایران را می‌توان از بین انواع انقلاب‌ها، به عنوان یک انقلاب اجتماعی که با وحدت یکپارچه و قیام ملت ایران، به رهبری امام‌خمینی، بر مبنای تربیت اسلام ولایی است، به‌شمار آورد. مکتب، مردم و رهبری، سه عامل مؤثر بر شکل‌گیری و پیروزی انقلاب ایران هستند (محمدی، ۱۳۸۶، ص ۴۸). امام خمینی تکیه مردم به خدا، اسلام و قرآن، توجه به جنبه معنوی، نرسیدن از مرگ و استقبال از شهادت را از مهم‌ترین عوامل پیروزی انقلاب اسلامی می‌دانست (امام خمینی، ۱۳۸۵، ج ۶، ص ۴۱۶، ۲۲۹؛ ج ۷، ص ۲۳). لذا، به اعتقاد عمید زنجانی، پیروزی انقلاب اسلامی، مانند همه پدیده‌های تاریخی، معلول مجموعه‌ای از زمینه‌ها و علت‌ها است (عمید زنجانی، ۱۳۷۰، ص ۵۳۹).

احمد هوبر از اندیشمندان مسلمان اهل سوئیس، امام خمینی را نخستین رهبر مذهبی در قرن حاضر و پرچمدار انقلابی می‌شمارد که هم‌زمان سه وجه مذهبی، سیاسی و فرهنگی را در خود جمع کرده است (هوبر، ۱۳۹۴/۱۱/۱۹). چنانکه پروفیسور حامد الگار، استاد دانشگاه کالیفرنیا، انقلاب اسلامی ایران را معجزه‌ای الهی می‌داند؛ از این نظر که ملت ایران با تنها سلاح خود، یعنی خدا و قرآن و آمادگی برای

شهادت و فداکاری، در مقابل یک رژیم شیطانی و طاغوتی ایستادگی کرد و به پیروزی رسید (همان).  
مقام معظم رهبری می‌فرماید: «انقلاب یک تفسیر اسلامی و الهی است. ما انقلاب را یک تحول اخلاقی، فرهنگی و اعتقادی می‌دانیم، که به دنبال آنها تحول اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، و آنگاه رشد همه‌جانبه ابعاد انسان‌ها می‌آید. خداوند در آیه ۱۱ سوره رعد می‌فرماید: «ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم» (شفیعی، ۱۳۸۵).

### ۳. مفاهیم پژوهش

#### ۳-۱. مدل

مدل، از ریشه لاتینی Modus به معنای اندازه است. مدل جزئی کوچک یا بازسازی کوچکی از یک شیء بزرگ بوده که از لحاظ کارکرد با شیء واقعی یکسان است (گرچی و برخوردار، ۱۳۸۸، ص ۳۳). مدل مطلوب مدلی است که آیینه تمام‌نمای اجزای اصلی و عمده پدیده موردنظر باشد (الوانی، ۱۳۷۹، ص ۵۴). مدل برای نظریه مانند اسکلت‌بندی است. یک مدل کارساز باید بتواند به پیش‌بینی وقایع کمک کند، و این نماد پیشگویی‌کننده مدل، متضمن سه خاصیت: دقت زیاد، غنای ترکیبی، و حد بالایی از مناسبت یا قدرت سازمان‌دهندگی است (فرهنگی و صفرزاده، ۱۳۸۵، ص ۶۹).

#### ۳-۲. حکمرانی

حکمرانی در ادبیات جدید گفتمان با ترجمه انگلیسی Governance و گاهی واژه‌های reign و ruling مطرح شده است. در زبان فارسی نیز با معادل‌هایی همچون ولایت، حکمرانی، حکمروایی، زمامداری، تدبیر امور، فرمانروایی، راهبری، شهریاری، و امارات مواجه است. حکمرانی فرایند قاعده‌گذاری، اجرای قواعد، بررسی، نظارت و کاربست بازخوردها با اعمال قدرت مشروع، و به منظور دستیابی به هدف مشترکی برای همه کنش‌گران و ذینفعان در چارچوب ارزش‌ها و هنجارها در محیط یک سازمان یا یک کشور است.<sup>۱</sup>

در اساسنامه دانشگاه فرهنگیان حکمرانی تربیت معلم اینگونه تعریف شده است:

♦ «تعلیم و تربیت دانشجو- معلمان، مدیران و کارشناسانی با شایستگی‌های اخلاقی، اعتقادی، انقلابی، تخصصی و حرفه‌ای، و مسلط بر مبانی و شیوه‌های تربیت اسلامی، در طراز جمهوری اسلامی ایران، از طریق آموزش‌های بلندمدت، با مجوز شورای گسترش آموزش عالی».

♦ تربیت مدیران آموزشی و تربیتی توانمند، شایسته و تحول‌آفرین، مبتنی بر مبانی و معارف اسلامی و اقتضانات بومی.

♦ توانمندسازی و ارتقای سطح تربیتی، دانشی و مهارتی فرهنگیان از طریق آموزش‌های کوتاه‌مدت، پس از اخذ مجوز از مراجع ذیصلاح.

♦ ارتقای توانمندی‌های دانشجو-معلمان به منظور ایجاد مهارت تدریس چندرشته‌ای.

♦ حرکت در مسیر نظریه‌پردازی و کاربست نظریه‌های اسلامی در زمینه تعلیم و تربیت اسلامی، با مشارکت حوزه‌های علمیه و مراکز علمی و پژوهشی.

♦ برگزاری کارگاه‌ها، همایش‌ها و گردهمایی‌های آموزشی، پژوهشی و اعتقادی و تحقیقاتی، به منظور تولید، توصیف، تبیین و ارزیابی دانش مرتبط در عرصه تعلیم و تربیت، و ارتقای سطح علمی و شایستگی‌های اعتقادی، اخلاقی و حرفه‌ای دانشجو-معلمان با رعایت ضوابط و مقررات مربوط.

♦ همکاری با مراکز آموزشی و پژوهشی که دارای فعالیت‌های علمی مرتبط هستند، به منظور بهره‌گیری از تجارب و تخصص آنان.

♦ انجام مطالعات و پژوهش‌های کاربردی و تولید دانش مورد نیاز وزارت آموزش و پرورش.

♦ انتشار مجله، کتاب علمی، جزوه آموزشی، تولید نرم‌افزار و برنامه‌های رایانه‌ای متناسب با اهداف «دانشگاه»، طبق ضوابط و مقررات مربوط.

♦ فراهم آوردن امکان بهره‌گیری از ظرفیت مدارس تجربی در کارآموزی و کارورزی دانشجو-معلمان» (اساسنامه دانشگاه فرهنگیان، ۱۳۹۱، ماده ۳).

در این راستا، مقام معظم رهبری (۱۴۰۱/۰۲/۱۶) سه مطلب اساسی زیر را به عنوان راهبردهای قابل تأمل معرفی کرده‌اند:

♦ «دانشگاه فرهنگیان خیلی مهم است، همه فرایندهایی که منتهی می‌شود به جذب معلم برای تدریس و برای تعلیم و تربیت، بایستی سالم و با معیار اسلام و انقلاب سنجیده شود».

♦ «توجه به مواد درسی و محتوایی درسی».

♦ «توجه به اساتید و اعضای هیأت علمی».

### ۳-۳. تربیت

واژه «تربیت» از ریشه «ربو»، و از باب تفعیل است؛ چراکه کلمه ناقص، هنگامی که به باب تفعیل برده می‌شود، مصدر آنها بر وزن تفعله خواهد شد، مانند: تربیه، ترکیه، تحلیه (طباطبایی، ۱۳۷۹، ص ۱۷۱). راغب اصفهانی می‌گوید: «الرَّبُّ فِي الْأَصْلِ: التَّرْبِيَةُ، وَهُوَ إِنْشَاءُ الشَّيْءِ حَالاً فَحَالاً إِلَى حَدِّ التَّمَامِ» (راغب



اصفهان، ۱۴۱۶ق، ص ۳۴۰). در سند تحول بنیادین وزارت آموزش و پرورش، تربیت اینگونه تعریف شده است: «تربیت عبارت است از فرایند تعاملی زمینه‌ساز تکوین و تعالی پیوسته هویت متریان به صورتی یکپارچه و مبتنی بر نظام معیار اسلامی، به منظور هدایت ایشان در مسیر آماده شدن جهت تحقق آگاهانه و اختیاری مراتب حیات طیبه در همه ابعاد» (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰).

### ۳-۴. تربیت انقلابی

منظور از تربیت انقلابی، تربیتی بر محور دلالت‌های سیاسی- اجتماعی، توحید ربوبی و عدالت در تجلّی صفات و اسماء الهی انسان‌ها است. آنگونه که آدمیان توفیق یابند تا استعدادهای فطری الهی خود را در همه ساحت‌های اعتقادی، عبادی و اخلاقی، اجتماعی و سیاسی، بر مبنای معرفت و بصیرت اسلام ناب و باورمندی به مشروعیت ولایت مطلقه فقیه، به عنوان نایب امام زمان (عج) در عصر غیبت، در نظام جمهوری اسلامی در مراتبی از حیات طیبه بروز و ظهور بخشند. «تاکنون برای اطلاع از چیستی، چرایی و چگونگی تربیت انقلابی، پژوهشی بنیادین و مستقل انجام نشده است، و متخصصان علوم انسانی و علوم تربیتی به صورت‌بندی این مقوله، که اینک در سبک‌های تربیتی رسمی و غیررسمی وجود دارد، کم‌توجه بوده‌اند (موسوی، ۱۳۹۸).

### ۴. امام خمینی و رسالت تربیت انقلابی دانشجویان در حکمرانی دانشگاه و تربیت معلم

امام خمینی می‌فرماید: «اساس عالم بر تربیت انسان استوار است. انسان، عصاره همه موجودات است، و فشرده تمام عالم است. اصلاً انبیاء آمده‌اند تا این عصاره بالقوه را به فعلیت تبدیل و انسانی الهی ایجاد کنند، که جلوه‌گاه نور مقدس حق تعالی شود. همچنین ایشان در جایی دیگر می‌فرمایند: «آگاهی، از ابعاد وجودی انسان است که می‌تواند برایش تربیت واقعی را به ارمغان آورد. به عبارت دیگر، کسی که از تمام ابعاد وجودی انسان آگاهی داشته باشد، توانایی تربیت صحیح را دارد، و این فقط مختص انبیاء الهی است» (امام خمینی، ۱۳۸۵، ج ۸، ص ۲۶۷). لذا، تربیت کامل و مفید از منظر امام خمینی تنها در پرتو ایمان به خدا و تعالیم وحی صورت می‌گیرد (همان، ج ۱۳، ص ۵۰۴). بزرگ‌ترین فاجعه برای ملت ما، این وابستگی فکری است... شما استادان، فرهنگیان و دانشجویان دانشگاه‌ها، دانشسراها و نویسندگان و روشنفکران و دانشمندان معظم، باید کوشش کنید، و مغزها را از این وابستگی فکری شستشو دهید، و با این خدمت بزرگ و ارزنده، ملت و کشور خود را نجات دهید» (همان، ج ۱۰، ص ۷۹). «دنیا را دانشگاه به فساد کشانده است؛ و دنیا را دانشگاه می‌تواند به صلاح بکشد. دانشگاه‌های سرتاسر جهان اگر موازین انسانی را، اخلاق انسانی را، آنچه که در فطرت انسان است، در کنار تعلیم و تعلّم قرار بدهند، یک عالم،

عالم نور می‌شود؛ و اگر تخصص‌ها و علم‌ها منفصل باشد، از اخلاق منفصل باشد، از تهذیب منفصل باشد، از انسان آگاه، انسان متعهد، این همه مصیبت‌هایی که در دنیا پیدا شده است، از همان متفکرین و متخصصین دانشگاه‌ها بوده. ... علم و عمل، علم و تعهد، به منزله دو بال هستند که با هم می‌توانند به مراتب ترقی و تعالی برسند» (همان، ج ۱۳، ص ۴۱۳). امام خمینی خطاب به دانشجویان می‌فرماید: «کوشش کنید هر قدمی که برای علم برمی‌دارید، برای عمل ظاهری و برای اعمال باطنی، ایجاد تقوی در خودتان، ایجاد استقامت، و امانت در خودتان بکنید، که وقتی از دانشگاه ان‌شاء‌الله بیرون می‌آید، یک انسانی باشید که هم معلومات داشته باشید، و هم امانت‌دار باشید ... نفس خود را مهار کرده باشید» (همان، ج ۹، ص ۳). همچنین ایشان با مخاطب قرار دادن دانشجویان جهت تقویت ایمان گوشزد می‌کنند که: «کوشش کنید که در این دانشکده‌ها و دانشگاه‌ها که هستید، ایمان را در خودتان تقویت بکنید. ایمانی که هم در اینجا شما را شرافتمند می‌کند و هم در پیشگاه حق آبرو دارید، و با آبرومندی وارد می‌شوید، به حق تعالی» (همان، ج ۱۲، ص ۴۰۳).

##### ۵. مقام معظم رهبری و رسالت تربیت انقلابی در حکمرانی تربیت معلم

مقام معظم رهبری می‌فرماید: «اگر به حقیقت تعلیم و تربیت و جایگاه معلم توجه شود، حقیقتاً اینجوری باید تشبیه کنیم: کسی که پرداخت‌کننده و تراش‌دهنده به یک گوهر گران‌بهاء است، که به آن ارزش می‌بخشد ... برای ایجاد آمادگی لازم در معلم، خیلی باید صرف وقت کرد. برای تهیه سازوکاری که تعلیم و تربیت در آن مؤثر باشد، و جهت درست داشته باشد، خیلی باید سرمایه‌گذاری کرد» (۱۳۹۲/۰۲/۱۸). همچنین ایشان (۱۳۹۴/۰۲/۱۶) در جایی دیگر می‌فرمایند: «دانشگاه فرهنگیان خیلی مهم است. همه فرایندهایی که منتهی می‌شود به جذب معلم، برای تدریس و برای تعلیم و تربیت، بایستی سالم و با معیار اسلام و انقلاب سنجیده بشود».

مقام معظم رهبری (۱۳۹۵/۰۲/۱۳)، متعهد بودن دانشجویان - معلمان را در عمل به سوگندنامه دانشجویی سفارش می‌کنند. از جمله تعهدات در این سوگندنامه به این شرح است: «خردورزی و تفکر، ایمان و عمل صالح، خلاقیت و پرسشگری برای زندگی پاک و سعادت‌مند رهنمون سازم؛ و شهروندانی امیدوار، پرتلاش و آرمان‌خواه، قانون‌مدار و مسئولیت‌پذیر برای خدمت به مردم و میهن اسلامی و جامعه مهدوی (عج) تربیت کنم. عشق به همه خوبی‌ها و زیبایی‌ها، به ویژه عشق به راه امام خمینی و شهیدان و ارزش‌های انقلاب اسلامی را در وجود آنان پرورش دهم» (سوگندنامه معلمی، مصوب ۱۳۹۵).

همچنین ایشان می‌فرمایند: «تاکید می‌کنم دانشگاه فرهنگیان را که تولیدکننده معلم است، مسئولین جدی بگیرند، هر چه می‌توانند برای این دانشگاه سرمایه‌گذاری کنند، و به یک لحاظ اهمیت این دانشگاه از

همه دانشگاه‌های دیگر بیشتر است» (۱۳۹۶/۰۲/۱۷).

از سوی دیگر مقام معظم رهبری (۱۳۹۷/۱۱/۲۲)، پیرامون جذب اساتید می‌فرمایند: «اساتید اینجا هم بایستی از لحاظ خصوصیات فکری و علمی، جزو شاخص‌ترین‌ها باشند، تدین، سطح بالای دانش، روحیه انقلابی، انطباق با معیارهای سند تحول؛ نمی‌شود آنجایی که اساسی‌ترین و محوری‌ترین مرکز، آموزش و پرورش است، از خصوصیات، معیارها، شاخص‌ها و اندازه‌های سند تحول دور باشد. ایشان ضمن سفارش به مسئولان وقت در اهتمام به توسعه کمی و کیفی دانشگاه فرهنگیان، فرموده‌اند: (نوع کاری که در این دانشگاه فرهنگیان و دانشگاه شهید رجایی انجام می‌شود، بایستی موجب تربیت دینی و انقلابی معلمین باشد)» (۱۳۹۹/۰۶/۱۱).

همچنین ایشان می‌فرمایند: «یک نکته دیگر مسئله دانشگاه فرهنگیان است، باید این دانشگاه‌ها، این مراکز تربیت معلم، تقویت بشود، از جهت امکانات، سخت‌افزاری، از جهت مدیریت، از جهت استاد، از جهت متون آموزشی، از جهت فعالیت‌های تربیتی؛ این توقعاتی که ما از معلم داریم، در چه جور دانشگاهی برآورده می‌شود، این خیلی مهم است. باید در این دانشگاه‌های مربوط به تربیت معلم و تربیت دبیر، جوری باشد که واقعاً معلم مطلوب از این جاها بیرون بیاید». (کاری که معلم برعهده گرفته (معلم متعهد)، به نظر من مهم‌ترین کار در کشور است؛ یعنی تربیت و تعلیم نونهالان کشور، یعنی ساختن آینده کشور. معلم در واقع معمار آینده کشور است. امروز شما دارید فردای کشور را می‌سازید. اگر بتوانید انسان آگاه، عالم، اهل فکر کردن، متفکر، اهل منطق، با ایمان، با اراده، متشعر، پایبند به اخلاق اسلامی، پایبند به تعهدات ملی تربیت کنید، بزرگ‌ترین خدمت به کشور انجام گرفته؛ یعنی واقعاً هیچ خدمت دیگری قابل مقایسه با این نیست» (۱۴۰۱/۰۲/۲۱).

## ۶. روش پژوهش

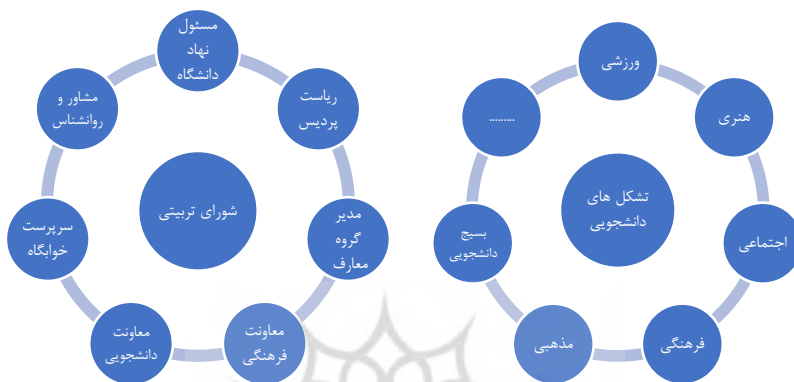
این پژوهش کیفی بوده، و از حیث هدف اکتشافی است. جامعه و قلمرو پژوهش مشتمل بر بیانیه گام دوم و بیانات مقام معظم رهبری راجع به تربیت انقلابی و تمدن‌سازی اسلامی است. داده‌ها با روش مطالعه اسنادی و فیش‌برداری، گردآوری شده‌اند.

## ۷. مدل مفهومی تربیت انقلابی در حکمرانی تربیت معلم دانشگاه فرهنگیان

تحقق ارزش‌ها و آرمان‌های متعالی انقلاب اسلامی مستلزم تلاش همه‌جانبه در تمام ابعاد فرهنگی، علمی، اجتماعی و اقتصادی است. لذا، احراز عرصه تعلیم و تربیت از مهم‌ترین زیرساخت‌های تعالی پیشرفت همه‌جانبه کشور و ابزار جدی برای ارتقاء سرمایه انسانی شایسته کشور در عرصه‌های مختلف



ترم‌های آغازین دانشجویی برنامه‌ریزی شود، تا باورمندی به این نقش در آنان ایجاد شده و زمینه تلاش در عرصه تربیتی، آموزشی و مهارتی را در ترم‌های آینده، فراهم سازد. لذا، برای دانشجویان در سال اول می‌بایست پرونده تربیتی زیر نظر شورای تربیتی تشکیل شده و در قالب تشکل‌های دانشجویی، از آنان در طول دوره تربیت معلم، درخواست مشارکت فعال در امور دانشگاه نمود.



نمودار (۱)

همچنین دانشجویان در دانشگاه فرهنگیان می‌بایست دارای سه پرونده: فرهنگی، آموزشی و مهارتی باشند، و ملاک فارغ‌التحصیلی دانشجویان صرفاً بر مبنای دروس آموزشی نبوده، و میانگینی از نمرات پرونده‌های فرهنگی، مهارتی و آموزشی باشد. همچنین می‌بایست زیر نظر شورای مهارتی، برای دانشجویان پرونده مهارتی ایجاد نمود، تا در کارآموزی زیر نظر شورایی مهارتی، با دو اقدام اساسی: اول، ارائه و اجرای یک طرح درس در مدرسه، و دوم، پژوهشی پیرامون کلاس، مدرسه و دانش‌آموز و... فارغ‌التحصیلی دانشجویان منوط به معدل نمرات پرونده تربیتی آموزشی و مهارتی باشد.



نمودار (۲)

تعهد خدمت در دانشگاه فرهنگیان، همواره یک جانبه به شمار می‌آمده و می‌آید، و عامل انگیزشی بسیار موثری در جذب دانشجو-معلمان برتر در آزمون کنکور است. یک جانبه بودن تعهد، حالت خوف و رجا در دانشجویان ایجاد کرده و عزم آنان را در التفات به امور برنامه‌ریزی درسی مصمم‌تر می‌کند. چنانچه در پایان دوره نتوانستند از امتیاز لازم برخوردار شوند، می‌توانند صرفاً با أخذ مدرک تحصیلی علمی وزارت علوم، از چرخه تربیت معلم خارج شوند، و لغو تعهد از آنان صورت گیرد. تعهد دبیری در ماندگاری و توزیع عادلانه نیرو در مناطق مختلف، خاصه مناطق محروم، از بارزترین مصادیق عدالت آموزشی به شمار می‌آید.

استاندارد فضا و امکانات دانشگاه فرهنگیان و تربیت دبیر شهید رجایی متناسب با زندگی شبانه‌روزی در تربیت معلم، تاثیر بسزایی در اجرای برنامه‌های فرهنگی دارد، مادامی‌که دانشگاه از استانداردهای فضا و امکانات شبانه‌روزی برخوردار نباشد، برنامه‌های تربیتی و فرهنگی، به نتیجه مطلوب نخواهد رسید. ارتباط ناگسستگی و جداناپذیر اهداف تربیتی و فرهنگی با دانش متنی و مهارت در تربیت معلم مورد نظر در رشته‌های دبیری، رویکرد این دانشگاه را با سایر دانشگاه‌ها آشکار می‌سازد. از جمله ضرورت بازسازی ساختار ادغام دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی با دانشگاه فرهنگیان، و عودت و اختصاص دو دانشکده فنی در هر استان جهت تربیت دبیر فنی است، تا در راستای تربیت و تأمین نیرو مطابق سند، در بستر سیاست‌های واحد بوم‌زیستی مورد نیاز هر استان، خاصه کارورزی و مهارتی، عنایت لازم صورت گیرد.

گزینش و به‌کارگیری اساتید دانشگاه فرهنگیان می‌بایست مطابق اساسنامه این دانشگاه صورت پذیرد و از پذیرش استاد غیر معتقد به نظام جمهوری اسلامی و غیر ملتزم عملی به فضایل انسانی و بی‌تجربه و ضعف علمی و مهارتی، باید اجتناب کرد. سپردن مراکز تربیت معلم به بخش‌های خصوصی، پنجره نفوذ بیگانگان را فراهم می‌سازد. لذا، نباید این اتفاق بیفتد. اما این بدان معنا نیست که دانشگاه‌های تربیت معلم از مجامع علمی اسلامی همچون حوزه‌های علمیه بی‌بهره باشند، بلکه از نقاط قوت دانشگاه، چگونگی استفاده از توانمندی آنان است که نیازمند به تدبیر در استفاده همه‌جانبه در چنین نیروی انسانی و مشارکت فعال و تاثیرگذار در امور فرهنگی-تربیتی است. مطابق اساسنامه دانشگاه فرهنگیان، جهت حفظ ارتباط با فرهنگیان و آموزش مستمر و ضمن خدمت آنان، ضرورت دارد پرونده آموزشی تربیتی و مهارتی آنان تا پایان خدمت ذیل پردیس‌های استانی دانشگاه همواره مفتوح بماند و در رتبه‌بندی آنان، این بخش محوریت داشته و به جهت رعایت فرهنگ زیست بومی در هر پردیس، گروه‌های آموزشی مسئولیت ارتقاء آنان را برعهده داشته باشند. با این نگرش پرونده تحصیلی سنوات خدمت هر دانشجو-معلم پس از فارغ‌التحصیلی همچنان تا پایان خدمت کاری ۳۰ ساله مفتوح است. این اقدام علاوه بر آنکه در ارتباط مستمر اساتید و دانشگاه فرهنگیان با آموزش و پرورش تاثیرگذار است، در بروزرسانی آموزش‌ها و

مهارت‌ها و نیز صرفه اقتصادی در برنامه‌ریزی ساعت اساتید موثر است.

## ۸. نتیجه‌گیری

بی‌شک سنجه و میزان در حکمرانی اسلامی، عدالت است و حکمرانان اسلامی در همه عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و... می‌بایست با محوریت عدالت مورد ارزیابی قرار گیرند. از آنجاکه آموزش عمومی در هر نوع از حکومتی در شمار امور حاکمیتی به حساب می‌آید و نقش معلم در آماده‌سازی شهروندان و آحاد ملت در همسویی با دولت و حکومت، نقش بی‌بدیلی ایفا می‌کند. به همین دلیل «عدالت آموزشی» در بین همه عرصه‌های حکمرانی اسلامی، از «مرجعیت» برخوردار است؛ زیرا معرفت و حکمت از بستر آموزش تجلی می‌یابد، و آموزش و فرهنگ‌سازی و تربیت آحاد، علت محدثه و نیز مغذی دیگر عرصه‌های منابع انسانی به‌شمار می‌رود. مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «قدرت، قوت، اعتبار و آبروی یک کشور، بیش از همه چیز به نیروی انسانی آن کشور است. نیروی انسانی را چه کسی درست می‌کند؟ نیروی انسانی را چه کسی نقد می‌کند؟ چه کسی فعلیت می‌بخشد؟ معلم» (۱۳۹۶/۰۲/۱۷). اگر بر این باوریم، پس دانشگاه‌های تربیت معلم می‌بایست در حکمرانی اسلامی از مراکز استراتژیک محسوب شده، و به همین میزان در تحقق تربیت انقلابی باید بدان التفات ویژه داشت؛ زیرا نقش آفرینی معلم در بین همه عوامل نظام آموزشی (همچون فضا، منابع، امکانات، محتوا، بودجه ...)، نقش بی‌بدیل است. به همین جهت چاره کار آن است تا با تمسک به منظومه معرفتی امامین انقلاب در تحکیم و تعمیق تربیت انقلابی دانشجوی-معلمان همت گماشت. در این الگو، دانشگاه فرهنگیان در طی دوره سه ساله (۹ ترمه)، با اختصاص دادن ترم‌های آغازین به دروس تربیتی و انقلابی، با محور قرار دادن دانشجوی-معلمان از طریق نقش آفرینی و مشارکت در تشکّل‌های تربیتی و معرفتی، و فعالیت‌های گروهی در دانشگاه بر مبنای اندیشه ناب اسلام محمدی تجلی‌یافته در منظومه معرفتی امام خمینی و مقام معظم رهبری، بستر تمرین و ملکه شدن لذت‌گزینی‌های برتر نقش انبیايي معلم در دوره کارشناسی، حکمرانی منبعث از منظومه معرفتی امامین انقلاب در تربیت انقلابی بر مبنای اسلام ناب محمدی (ص)، و بر پایه توحید ربوبیت و باورمندی به ولایت مطلقه فقیه، عدالت‌خواهی، مسئولیت‌پذیری، تشکّل‌پذیری و وحدت‌گرایی در امور تربیتی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و التزام عملی به مبنای جهاد تبیین، و همت و هوشیاری و سرعت عمل بخشیدن در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب و پیشسازی در همه عرصه‌های حکمرانی را فراهم آورده و زمینه جدّ و جهدی باورمند و مومنانه را در عرصه‌های دانش‌افزایی و مهارت‌آموزی آنها در دوران دانشجوی-معلمی را مهیا می‌سازد. علاوه بر آن، در صرفه‌جویی اقتصادی سالانه ۲۵ هزار تعهد دبیری و حضور یک سال زودتر دانشجویان در آموزش و پرورش تاثیرگذار است.

## — منابع —

### قرآن کریم.

- الوانی، مهدی (۱۳۷۹). تصمیم‌گیری و تعیین خط‌مشی‌ء دولتی. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی، سمت. بازرگان، مهدی (۱۳۵۰). دین و تمدن. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- جمشیدی، محمدحسین (۱۳۷۷). اندیشه سیاسی شهید رابع سید محمدباقر صدر. تهران: اداره نشر وزارت امور خارجه. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۹/۰۶/۱۱). بیانات در ارتباط تصویری با رؤسا و مدیران آموزش و پرورش. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=46388>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۵/۰۲/۱۳). بیانات در دیدار معلمان و فرهنگیان. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=32970>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۴/۰۲/۱۶). بیانات در دیدار جمعی از معلمان و فرهنگیان سراسر کشور. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=29639>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۶/۰۲/۱۷). بیانات در دیدار معلمان و فرهنگیان. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=36431>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۲/۰۲/۱۸). بیانات در دیدار جمعی از فرهنگیان. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=22515>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۷/۰۲/۱۹). بیانات در دانشگاه فرهنگیان (به مناسبت هفته بزرگداشت مقام معلم). قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=39542>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۴۰۱/۰۲/۲۱). بیانات در دیدار معلمان. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=50226>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۷/۱۱/۲۲). انقلابی‌گری. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=1803&p=3>
- خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۵). صحیفه امام. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ چهارم، ج ۶-۱۰، ۱۲-۱۳. دانشگاه فرهنگیان (۱۳۹۱). اساسنامه دانشگاه فرهنگیان.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷). لغت‌نامه. تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- راغب اصفهانی، حسین (۱۴۱۶ق). مفردات الفاظ القرآن. بیروت: دارالقلم.
- شراره، عبدالجبار (۱۳۷۴). روش تربیت انقلابی در مکتب امام حسین (ع) و گرایش هماهنگ امام خمینی با این روش. تهران: کنگره بین‌المللی امام خمینی و فرهنگ عاشورا (۱۱ تا ۱۲ خرداد ۱۳۷۴).
- شریعتی، علی (۱۳۶۴). مجموعه آثار. بی‌نا، ج ۵.
- شفیعی، احمد (۱۳۸۵). انقلاب اسلامی از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی. حصون، شماره ۷.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۰). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش.
- شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۵). ماده واحده سوگندنامه معلمی (مصوبه نهصد و بیست و نهمین جلسه). طباطبایی، محمدرضا (۱۳۷۹). صرف ساده. قم: دارالعلم.



- علی‌پور، فاطمه (۱۴۰۰). واکاوی مولفه‌های تربیت انقلابی زمینه‌ساز تمدن اسلامی: پژوهشی مبتنی بر تحلیل مضمون بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی. پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، ۲(۱).
- عمیدزنجانی، عباسعلی (۱۳۷۰). انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن. طوبی.
- فاطمی، ریحانه سادات (۱۳۹۹). چگونگی تربیت نسل انقلابی براساس بیانیه گام دوم انقلاب از منظر مقام معظم رهبری. در: همایش ملی نقش زنان در گام دوم انقلاب اسلامی.
- فرهنگی، علی‌اکبر؛ صفرزاده، حسین (۱۳۸۵). روش‌های تحقیق در علوم انسانی با نگرشی بر پایان‌نامه‌نویسی. پیام پویا.
- فقیهی، علینقی (۱۴۰۰). تربیت جامعه انقلابی و نقش آن در تمدن‌سازی نوین. مطالعات قرآن و علوم، ۵(۱۰۵).
- گرچی، ابراهیم؛ برخوردار، سجاد (۱۳۸۸). مبانی تحقیق در علوم اجتماعی. تهران: ثالث.
- مجتهد شبستری، محمد (۱۳۸۰). تقلید بر قرانت رسمی از دین. طرح نو.
- محمدی، منوچهر (۱۳۸۶). تحلیلی بر انقلاب. تهران: امیرکبیر.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۸). پیرامون انقلاب اسلامی ایران. تهران: صدرا، چاپ شانزدهم، ج ۱.
- موسوی، سید تقی؛ معتمد، عزت‌الله (۱۳۹۸). تربیت انقلابی: چیستی و چرایی و چگونگی. زمزم هدایت، پژوهشکده علوم اسلامی امام صادق (ع).
- ویلسون، پراین. ر. (۱۳۷۴). فرهنگ و دین در دایره‌المعارف دین. واپرسته میرچا الیاده. طرح نو.
- هوبر، احمد (۱۳۹۴/۱۱/۱۹). دستاوردهای انقلاب اسلامی. انتشارات کیهان.

Huntington, S. (1963). *Political order in changing societies*.